

5. Ustawa z dnia 19 maja 1920 r. o Pocztovej Kasy Oszczędności // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1920. – № 48. – Poz. 297. – S. 831–834.
6. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1924 r. o Pocztovej Kasy Oszczędnościowej // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1924. – № 55. – Poz. 545. – S. 788–791.
7. Ustawa z dnia 10 czerwca 1921 r. w przedmiocie utworzenia Państwowego Banku Rolnego // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – Warszawa, 1921. – № 59. – Poz. 369. – S. 988–996.
8. Бурунова О. А. Кредитна політика Державного земельного банку Другої Речі Посполитої в Західній Україні / О. А. Бурунова, П. М. Леоненко // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 140–149.
9. Бурунова О. А. Становлення та діяльність державних кредитних установ у 20–30-х роках ХХ ст. / О. А. Бурунова // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. Екон. науки. – 2007. – № 7. – С. 43–48.
10. Бурунова О. А. Акцептний банк: теорія, досвід і практика / О. А. Бурунова // Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія і практика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 26–27 трав. 2009 р.). – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. – С. 180–182.
11. Mały rocznik statystyczny. 1939. – Warszawa, 1939. – S. 209.

Станіслав Щєблюк

Профспілки Волині напередодні Другої світової війни

У статті проаналізовано основні програмні документи, які забезпечували діяльність професійних спілок на території Волинського воєводства у міжвоєнний період та висвітлюються завдання, у розв'язанні яких профспілки відігравали значну роль.

Ключові слова: Конгрес, профспілки, Волинь, завдання, статут, рішення.

Щєблюк Станіслав. Профессиональные союзы Вольни накануне Второй мировой войны. В статье анализируются основные программные документы, которые способствовали деятельности профессиональных союзов в Вольнском воеводстве в межвоенный период и исследуются задачи, в решении которых профсоюзы играли значительную роль.

Ключевые слова: Конгресс, профсоюз, Вольнь, задачи, устав, решения.

Scheblyuk Stanislav. Trade Unions of Volhynia on the Eve of Second World War. In the article analysed basic position papers which was instrumental in activity of trade unions in the Volhynia province in an intermilitary period and isledyuyutsya task, in the decision of which trade unions played a considerable role.

Key words: Congress, trade union, Volhynia, tasks, regulation, decisions.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Профспілки, які діяли на території Волинського воєводства у міжвоєнний період, були філіями загальнопольських професійних спілок, а тому у своїй діяльності керувались програмними та статутними документами, що затверджувались центральними структурами.

Одними з основних документів були рішення, прийняті на Конгресі профспілок. Перший Конгрес профспілок Польщі відбувся у березні 1919 р., який ставив собі за мету до об'єднання профспілкового руху в одне ціле, спочатку на території Польського Королівства, продовжуючи діяльність Центральної комісії профспілок. У той час профспілки були об'єднані в KCZZ і налічували 61,5 тис. членів. У липні 1919 р. на конференції профспілок із колишнього Королівства були прийняті організації, які діяли на території Галичини, Волині та Сілезії.

На Конгресі профспілок 14–16 травня 1920 р. вирішено про побудову цілісного центрального профспілкового управління – Спілки професійних. Слід зазначити, що на той час сильні впливи на діяльність центрального управління мали соціалістичні та комінустичні течії, між якими точилось суперництво. Зрештою, перемогу отримали соціалісти, і у 1921 р. було прийнято ухвалу про «розрив всіляких взаємин з KPRP і її протидією акції в зв'язках як шкідливої для пролетаріату» [2].

Із цього часу представник Спілки професійних товариств плідно стали працювати над об'єднанням. Якщо у 1919 р. до Спілки входило лише 29 профспілок, то у 1926 – 99. Стали створюватись територіальні Ради спілок, які представляли їх на місцях.

Об'єднання було організатором багатьох страйкових акцій, у т. ч. великого загального страйку залізничників у 1923 р., боротьбою за робітниче законодавство і соціальне забезпечення.

Розпочинаючи з 1920 р., Спілка стала входити до Міжнародної федерації профспілок (т. зв. Амстердамський інтернаціонал). У рамках міжнародного співробітництва організовувались 1934 р. акції на користь солідарності з робітниками віденського і австрійського робітничого руху, а також 1936 р. на захист Іспанської Республіки.

Загалом Польща брала участь в Міжнародній організації роботи з моменту її створення. Хоча ратифікація міжнародних конвенцій зустрічала в Законодавчому Сеймі рішучий спротив правого угруповання, проте ним було ратифіковано 13 конвенцій, проекти яких прийняли міжнародні конференції у Вашингтоні, Генуї і Женеві в 1919-му, 1920-му, 1921 рр.

Ратифіковані конвенції стосувалися трьох гілок роботи: важкої та легкої промисловості, сільського господарства. Встановлювали вони найнижчий вік допущення дітей до роботи в промисловості з 14 років, сільському господарстві діти молодші 14 років могли бути працевлаштовані тільки поза годинами шкільного навчання і так, щоб ця робота не шкодила їх шкільним заняттям. Заборонена була робота на суднах до 18 років, і діти до 18 років повинні були проходити медогляд. У промисловості заборонено було нічну роботу дітей до 18 років, як виняток, особи від 16 до 18 років могли працювати вночі у випадках форс-мажору та на підприємствах із безперервним графіком: на фабриках заліза і сталі, на склозаводах, паперових фабриках і цукрових заводах, із певними застереженнями у вугільних шахтах. Одна з конвенцій впроваджувала обов'язок 24-годинного щотижневого відпочинку в промисловості.

На сільськогосподарських працівників положення даних конвенцій також поширювалися, зокрема щодо страхування від нещасних випадків, права на коаліцію, якими користувалися інші категорії працівників. З метою запобігання безробіттю введено було обов'язковий збір відповідних статистичних даних і їх пересилки Міністерству праці і соціального захисту та надання безкоштовних публічних офісів посередникам у пошуку роботи. Одна із конвенцій встановлювала для польських робітників на еміграції принцип взаємності. Наприклад, із моменту введення в Польщі страхування від безробіття, польські робітники, що перебували в країні, яка цю конвенцію також ратифікував, нарівні з місцевими робочими користувалися цим видом страхування. Окрема конвенція обмежувала вживання хімічних речовин у промисловості та введення поняття гігієни на виробництві.

Після ухвалення Сеймом закону про роботу жінок і дітей було ратифіковано конвенцію про нічну роботу жінок і про охорону учительства.

Ставлячи собі за мету – об'єднання профспілок в одну, загальнопольську організацію – Спілка професійних товариств оголосила у 1922 р. девіз щодо «єдиного професійного фронту». Зазначаючи, що у профспілках не може бути поділу за національністю. Це питання було актуальним, оскільки на той час чимало профспілкових організацій були об'єднані не лише за соціальними чи професійними спрямуваннями, а й за національними. Зокрема існували єврейські, німецькі, українські структури.

Впливи на діяльність профспілкових організацій політичних поглядів, національних, релігійних та культурних спрямувань призводили до появи чималої кількості проблем, які так чи інакше позначалися на розвитку профспілкового руху на Волині.

Так, Спілка змушена була неодноразово заявляти про свою аполітичність, і що вона намагається об'єднати всіх робітників без національної різниці.

«Професійні спілки йдуть до щоденної боротьби під девізом: пролетарі всіх країн, об'єднуйтесь. Немає то для нас фраза, зроблена вивід з партійно-політичної догми, як старатимуться нам це часто нав'язати супротивники, фраза, не відіграючи нібито жодної ролі в щоденному житті. Ми є у зв'язку з професійним рухом всього світу» [4]. Основними завданнями, які повинні були розв'язувати професійні спілки, були: справа мінімального заробітку, робочого часу, відпусток, свят, робочого представництва тощо.

Окрему роботу представники Спілки вели проти Комуністичної партії Польщі, наголошуючи, що «Комуністична Партія Польщі стосовно професійних організацій не змінилася, що на території Спілки вона і надалі створює осередки, завдання яких є паралізація акцій, що у пресі і відозвах надалі супроводжується наклепницькою неодноразовою кампанією, яка має за мету підрив довіри до загальнопольської профспілкової організації робітників та до її керівництва, – Конгрес визнає діяльність цієї партії за ворожою для справ робочого класу і професійних організацій і застерігає робітників перед нищівними наслідками поширюваних девізів мнимої організаційної єдності» [4].

Разом із тим, слід зазначити, що хоча керівництво профспілок відмежовувалось від політичних спрямувань, однак вони «трактували капіталістичний устрій, як безумовне зло». Визнаючи, що саме «в умовах анархічної, непланової, а всього лише на вільній конкуренції капіталістичної економіки» з'являються «всі погані наслідки, вади сьогоденного устрою. Звідси і виникають промислові кризи, безробіття. Прагненням робітничого класу мала б бути зміна цього суспільного устрою, його перетворення на апарат планової, розумно організованої продукції. Буде такою економіка лише тоді, коли приватна власність на знаряддя продукції буде скасована і шахти, фабрики і земля стануть власністю цілого суспільства або народу. Той постулат, реалізований бути при тому, може, всього лише на дорозі солідарної боротьби всіх робітників всього світу» [3].

Перший Конгрес профспілок висловив переконання, що форми професійного руху повинні бути пристосовані до власних методів боротьби і до організаційних форм та методів боротьби. З цією метою Другий Конгрес профспілок Польщі ухвалив:

«а) Центральна Комісія профспілок може визнати і прийняти до складу Спілки лише професійні централізовані та охоплюючі організації робітників згідно з галуззю промисловості.

б) Всі організації, визнаючи принципи класної боротьби, повинні ввійти в Центральну профспілку, головним органом якої є Центральна комісія профспілок у Варшаві.

с) Професійні організації робітників, які з яких-небудь причин не захочуть погодитися із вищезгаданими постановами, вважатимуться ворожими справі робітничого класу і як такі мусять бути подолані.

д) Досвід і приклади останніх війн з капіталізмом і буржуазною реакцією вказали чітко, що необхідною умовою успіху кожної акції є фонди допомоги для воюючого пролетаріату. У відчутті цієї необхідності Конгрес зобов'язує всі профспілкові організації негайно вступити до утворення особливих фондів боротьби, які призначатимуться на цілі допомоги під час страйків, для жертв переслідувань і терору.

е) Конгрес ухвалює утворення «фонду солідарності» при Центральній комісії зв'язку професійних товариств, який слугуватиме для поповнення і підтримки організованих робітників при проведенні акцій, що довше тривають, і страйках.

ф) Конгрес підкреслює з натиском, що ціла вага допомоги для робочих, зачеплених браком роботи, повинен бути несений через суспільство з фондів будь то державних, приватних чи гмінних. Ні у чому не уступаючи з цієї принципової посади поки до завоювання державного страхування від безробіття, Конгрес вважає необхідною річчю в момент нинішнього введення у профспілках фондів на випадок надання допомоги в разі безробіття, відрядження і на випадок важкого матеріального положення членів, вважаючи це одним з ресурсів зміцнення в економічній боротьбі» [2].

Другий Конгрес звернув увагу на те, що акції, які не були відповідно продумані, організаційно сплановані та розпочаті без узгодження, закінчувались невдачою. Тому представники профспілок зобов'язувались продувати умови акцій і не допускати до представлення підприємцям вимог, які не отримали схвалення від представників центральних профспілок.

Зважаючи на проголошений Першим Конгресом профспілок принцип безпартійності, який дозволяв свободу ідейних переконань, захист і поширення своїх поглядів, наголошувалось на тому, що це право не дозволяє порушувати організаційну дисципліну і не звільняє від обов'язку підпорядкування статутам, розпорядженням і всім правомочним ухвалам профспілкових властей.

III Конгрес профспілок Польщі у 1925 р. констатував, що відбувається процес централізації та картелізації промисловості що, у свою чергу, змушує робітників до створення цілісних, охоплюючих цілу гілку промисловості в державі Центральних профспілок – «як всього лише здібних до ефективного протиставлення експлуатації капіталістів» [4].

Конгрес звертав увагу на те, що, попри вказівки обох попередніх Конгресів, не було проведено до кінця централізацію, що значною мірою сприяло ослабленню боротьби. Окрім того, на Третньому Конгресі піднімалися питання щодо статусу жінок та дітей як працівників.

Зважаючи на те, що в Польщі жіноча і дитяча праця була дешевою робочою силою, профспілки стали відстоювати і їхні права. «Капіталізм у своєму розвитку здійснює щораз ширші круги і втягує до фабричної роботи – як дешево, однак конкурентноспроможну робочу силу – жінок і дітей, стоячих донині у величезній своїй більшості позапрофесійними організаціями, – і що сприяє їх пасивності і безпомічності, збільшенню експлуатації не тільки стосовно себе, але також стосовно дорослих кваліфікованих робітників. У цих умовах в справі цілого робітничого класу і в інтересах професійних організацій варто організувати жінок і дітей у профспілки для спільної боротьби за покращання буття і визволення робітничого класу» [3].

Особлива роль при відстоюванні прав робітників відводилась страйкам як найефективнішій формі боротьби. Одночасно Конгрес наголошував, що дієвість страйкової боротьби залежала значною мірою від сплати членських внесків, за рахунок яких наповнювались страйкові фонди.

Зважаючи на те, що в Конституції Польщі був закріплений принцип, згідно з яким кожному громадянину держави незалежно від його національності гарантувалось рівне право на роботу, профспілки активно протестували проти порушення цього права приватними підприємцями. Особливі протести виголошувались щодо бойкоту стосовно єврейських робітників у державних і комунальних підприємствах.

Гостра економічна криза, яку переживала Польща, значною мірою підвищувала еміграційні прагнення серед безробітних або робітників інших національностей. Тому профспілки проводили діяльність щодо надання допомоги емігрантам і домагались від уряду прийняття еміграційного закону.

Принциповим питанням діяльності профспілок було встановлення восьмьгодинного робочого дня, заперечуючи при тому твердження, що продовження робочого дня могло б запобігти промисловій кризі, а тому проводились акції щодо ратифікації Вашингтонської конвенції, яка передбачала 48-годинний робочий тиждень. Стверджуючи, що один із варіантів виходу з економічної кризи було б доцільне введення 6-годинного робочого дня. Так само діячі профспілок були категоричні щодо надання дозволів на роботу в понадурочний час.

Одним із пунктів діяльності профспілкових організацій було унормування робочого дня в закладах безперебійної роботи – лікарнях, пожежних, поліції тощо, на той час робочий графік яких не був законодавчо встановлений і нерідкі були зловживання з боку власників та влади.

Окремим завданням профспілкових організацій була вимога щодо найшвидшого усунення старих законів щодо нормування робочого часу. Скасування вимагали і припису, який дозволяв розірвання договору про працевлаштування після двох тижнів роботи без поважних причин. Натомість пропонувалось введення заборони на розрив угод без попереднього погодження.

Зважаючи на те, що «світська обов'язкова і безкоштовна загальна школа були однією з найбільш істотних потреб працівників, що навчання в загальних школах тоді тільки здійснити може гідно своє завдання, коли відбуватиметься в рідній мові дітей, що постачання цілого населення держави загальної школи, що відповідає вищезгаданим вимогам є одним з перших обов'язків», Конгрес стверджував, що «працюючі маси меншості національних, українці, білоруси, євреї, німці, литовці, мають право на утримувану за рахунок держави школу в їх рідній мові» і вимагав однакового трактування українців, білорусів, євреїв і німців в адміністрації і судочинстві [3]. Адже існуюча тогочасна практика репресій створювала ґрунт для сваволі адміністрації і системи провокацій, тому профспілки висловлювали протест проти подібної політики уряду.

З метою якісного, швидкого і справедливого розв'язання суперечок, що виникали на тлі трудових договорів між підприємцями і робочими, Конгрес домагався введення на цій території промислових судів та прийняття закону про фабричні ради. На думку членів профспілок фабричні ради забезпечували б робітникам відповідний вплив і контроль над продукцією і її реалізацією, що б ввівся відповідно до припису Конституції про створення автономних «Кімнат роботи».

«Кімнати роботи» були порівняно новим явищем так званого господарсько-професійного самоврядування. Органи такого самоврядування або так звані промислово-торгові кімнати існували ще перед Першою світовою війною. Їх роль у житті суспільства була незначна. Зміни настали вже після війни. Розорена Європа потребувала змін, і зміни ці повинні були бути підтримані не монархією а державою. Однак через брак досвіду та державних органів з'явилась тенденція передання певних державницьких функцій різного роду господарським самоврядним структурам, у тому числі й профспілкам, що сприяла одночасному їх зближенню з державними господарськими інтересами.

Уперше про створення подібних закладів було подано 1931 р. у журналі «Завтра робота», що був неофіційним органом профспілки чиновників. Ян Норре в той час рекомендував «Кімнати роботи, зрозумілі як найвищий орган робітничого самоврядування» і бачив в них «генеральний штаб здійснюваної професійним рухом акції усупільнення держави». Зразком для польських Кімнат роботи мала бути австрійська установа, що добре розвивалася з 1921 р.

Створені Кімнати роботи з допомогою Спілки профспілок у січні 1934 р. були дещо іншими. Зокрема їм надавалось право мати вирішальний голос під час прийняття законів, які врегулювали трудові відносини.

Після зміни влади у вересні 1939 р., крім виборів у ради, нова влада зіштовхнулася з необхідністю проведення виборів у профспілки. Партія, яка називала себе пролетарською, на Волині мала спробу з робітниками, для яких участь у профспілках була не «школою комунізму», а легальною можливістю відстоювати свої права. Архівні документи свідчать, що комуністи добре розуміли, яка небезпека чекає їх від діяльності існуючих профспілкових організацій, які розвинулись і утвердились за часів Другої Речі Посоплитої у міжвоєнний період.

Тому вже на початку жовтня 1939 р. Секретаріат ЦК ВКП (б) відрядив у Західну Україну, у тому числі й на Волинь групу працівників ВЦСПС. Українську групу очолив П. Москатов. Окрім того, було прийнято рішення про «розгортання широкої масово-культурної роботи щодо підготовки та проведення виборів у профспілки». При тому наголошувалось, що під час проведення цієї роботи слід «розвінчувати роль попередніх членів профспілки, як зрадників, бундівців і т. д. Забезпечуючи відповідний підбір кандидатур у профспілки, належним чином перевіряючи кожен кандидатуру, з тим, щоб в профспілки не проникли зрадники робітничого класу та представники контрреволюційних партій» [1, 80].

Обласний комітет партії у своїй постанові присвяченій виборам до профспілки в грудні 1939 р. відзначав, що «вибори проходили в дуже жорсткій класовій боротьбі», зокрема зазначаючи про діяльність українських націоналістів, які агітували працівників, щоб ті не вибирали євреїв, а єврейські представники вели агітацію проти українців. Таким чином, під час проведення виборів розпалювалась міжнаціональна ворожнеча, яка владними структурами трактувалась як профви класової боротьби. Наводячи такі приклади, обласний комітет прийняв рішення, що у зв'язку з тим, що кількість українців, вибраних в місцеві профспілкові організації у 1939 р., була недостатньою, то надалі їх представництво повинно бути не меншим ніж 75 % [1, 80].

Висновки. Профспілки міжвоєнного періоду протестували проти будь-яких спроб обмеження чинного трудового законодавства, за дотримання соціальних гарантій, які зобов'язували прийняття закону про робочий час і вільну суботу, про відпустки, про нагляд за роботою дітей та жінок та про мінімальну заробітну плату, уніфікації трудового законодавства і для робітників промисловості, і сільського господарства, загальне страхування на старість, інвалідність, для вдів і сиріт, безробіття, хвороб і нещасних випадків. З цією метою були розроблені принципи соціально страхування: а) обов'язкове страхування для всіх робітників і працівників; б) територіальність підприємств страхування; в) самоврядність страхових установ; г) об'єднання в одне ціле всіх видів страхування в єдине підприємство страхувань. На відміну від своїх попередників, після зміни влади 1939 р. стали «ідейними провідниками» комуністичних рішень і свою діяльність звели лише до пропаганди владних рішень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Берест Р. Діяльність Профлівиці на Західній Україні (1919–1939). Дослідження з історії України / Р. Берест // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : Історична. – 1992. – Вип. 28. – С. 78–81.
2. Uchwały II Kongresu Związków Zawodowych w Polsce [1922] [Електронний ресурс]. – Режим допуску : <http://lewicowo.pl/uchwaly/>
3. Uchwały III Kongresu klasowych związków zawodowych [1925] [Електронний ресурс]. – Режим допуску : <http://lewicowo.pl/uchwaly/>
4. Uchwały Komisji Centralnej Związków Zawodowych [1936] [Електронний ресурс]. – Режим допуску : <http://lewicowo.pl/uchwaly/>

Віктор Михалевич

Духівництво у військових структурах: історичний досвід і сучасність

Проблематика цієї статті включає два аспекти: практичний (запровадження інституту військових священиків на етапі реформуванні Збройних сил України та створення професійної армії) та історико-теоретичний (дослідження діяльності українських капеланів у національно-церковному відродженні України у першій половині ХХ ст.)

Ключові слова: духівництво, Збройні сили України, церква, військове капеланство.